

VÝŽIVA JEDINCŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Mgr. Jana Petrová

13.12.2018

ÚVOD

- vymezení pojmu
- jednotlivé typy postižení
- faktory, které mohou mít vliv na výživu a výživový stav zdravotně postiženého člověka
- komplikace a patologické změny organismu způsobené těmito faktory

POJEM ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ

- zcela obecný
- zahrnuje v sobě mnoho různých kategorií, které se týkají například druhů či stupňů tíže postižení

Definice WHO:

- „částečné nebo úplné omezení schopnosti vykonávat nějakou činnost nebo více činností, které je způsobeno poruchou nebo dysfunkcí orgánu“

VÝSKYT ZP

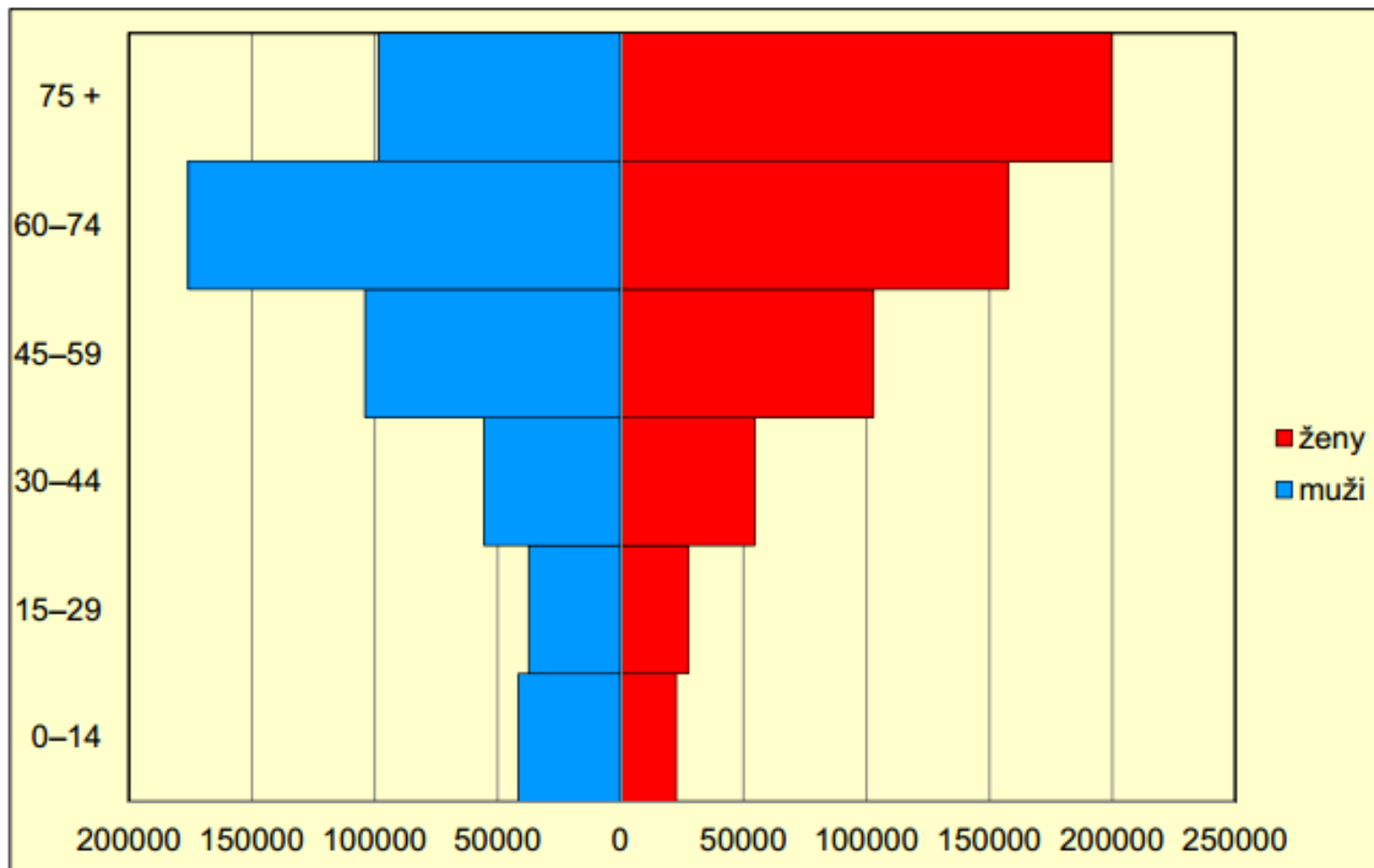
Podle údajů posledního šetření Českého statistického úřadu (2013)

- V současné době žije v ČR celkem **1 077 673** osob se zdravotním postižením, jejichž podíl na celkové populaci ČR je **10,2%** (muži 9,9% a ženy 10,6%).
- Osoby se zdravotním postižením tvoří přibližně 8 % populace ČR v produktivním věku, což odpovídá asi 600 tisícům jedinců.
- Procento výskytu ZP je nižší u dětí (3-5 %)
- Výrazně narůstá s věkem

OSOBY SE ZP V ČR

	Počet obyvatel (stav k 31.12.2012) *	Počet zdravotně postižených osob ***
Celkem	10 516 125	1 077 673
	Pohlaví **	
Muži	5 164 349	512 761
Ženy	5 351 776	564 912
	Věkové složení obyvatel	
0 - 14 let	1 560 296	64 307
15 - 29 let	1 881 844	65 143
30 - 44 let	2 495 730	109 947
45 - 59 let	2 075 490	206 891
60 - 74 let	1 794 618	333 211
75 +	708 147	298 174

Věková struktura postižených osob

TYPY POSTIŽENÍ

- Tělesné postižení
- Mentální a duševní postižení
- Smyslové postižení
- Kombinované postižení
- Postižení způsobené vnitřními chorobami

- Postižení vrození/získaná

Tabulka č. 13: Typ zdravotního postižení podle věku a pohlaví (možnost více odpovědí)

Věková skupina	Typ zdravotního postižení								Celkem zdravotně postižených osob	Průměrná četnost postižení na 1 osobu
	tělesné	zrakové	sluchové	mentální	duševní	vnitřní *	jiné	Celkem		
Muži										
0 - 14	13 143	4 472	2 943	10 830	8 798	20 842	2 596	63 624	41 598	1,5
15 - 29	17 481	2 270	1 458	11 006	7 747	16 106	364	56 432	37 473	1,5
30 - 44	19 198	3 799	2 347	13 400	11 144	24 368	1 069	75 324	55 504	1,4
45 - 59	46 284	8 856	4 160	8 069	14 213	63 941	5 310	150 833	103 979	1,5
60 - 74	78 142	9 364	10 467	6 610	14 777	134 608	6 154	260 122	175 793	1,5
75 +	46 807	12 596	16 471	5 908	8 760	77 739	4 970	173 251	98 414	1,8
Celkem	221 055	41 357	37 846	55 823	65 438	337 605	20 463	779 586	512 761	1,5
Ženy										
0 - 14	6 934	2 242	868	4 853	1 740	10 923	1 705	29 266	22 710	1,3
15 - 29	12 018	2 231	1 079	8 388	4 844	12 415	675	41 649	27 670	1,5
30 - 44	19 246	4 094	3 335	8 816	10 098	25 917	975	72 482	54 443	1,3
45 - 59	43 231	5 995	3 926	7 591	16 305	63 025	6 278	146 352	102 912	1,4
60 - 74	79 481	10 432	6 747	7 308	16 820	113 509	7 929	242 226	157 418	1,5
75 +	118 202	35 844	32 674	11 795	30 272	153 599	16 302	398 688	199 760	2,0
Celkem	279 112	60 838	48 630	48 751	80 079	379 388	33 864	930 663	564 912	1,6
Celkem										
0 - 14	20 077	6 715	3 811	15 683	10 538	31 764	4 302	92 890	64 307	1,4
15 - 29	29 499	4 501	2 537	19 394	12 590	28 521	1 039	98 081	65 143	1,5
30 - 44	38 444	7 892	5 682	22 216	21 242	50 285	2 044	147 805	109 947	1,3
45 - 59	89 516	14 851	8 086	15 660	30 518	126 966	11 588	297 185	206 891	1,4
60 - 74	157 622	19 796	17 215	13 919	31 596	248 118	14 082	502 348	333 211	1,5
75 +	165 009	48 440	49 144	17 703	39 032	231 339	21 272	571 940	298 174	1,9
Celkem	500 167	102 195	86 476	104 574	145 517	716 993	54 327	1 710 249	1 077 673	1,6

* V daném počtu je zahrnuto pouze jedno postižení vnitřních orgánů.

PŘÍČINA ZDRAVOTNÍHO POSTIŽENÍ

	vrozené	způsobené		
		úrazem	nemocí	stářím
tělesné	30%	67%	28%	28%
zrakové	9%	7%	4%	6%
sluchové	7%	3%	3%	10%
mentální	32%	5%	2%	5%
duševní	7%	4%	6%	9%
vnitřní	15%	14%	57%	42%

Součet 100% ve sloupcích

TĚLESNÁ POSTIŽENÍ

- Vrozená
  - Vady lebky a páteře
  - Vady končetin a růstové odchylky
  - Obrny – ztráta schopnosti provést volní pohyb, paréza, plegie
  - DMO – postižení motorického vývoje (encefalopatie)
- Získaná
  - Poškození mozku a míchy
  - Postižení periferních nervů
  - Amputace končetin

MENTÁLNÍ RETARDACE A DEMENCE

- Mentální retardace
  - vrozené nebo v časném období (do 2 let) získané postižení trvalého charakteru
  - lehká, středně těžká, těžká, hluboká, nespecifikovaná, jiná
- Demence
  - onemocnění získané, diagnostikovatelné až po druhém roce života
  - organicky podmíněný syndrom vznikající na základě poškození CNS
  - postupný úbytek kognitivních f-cí, ...

SYNDROMY SPOJENÉ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ

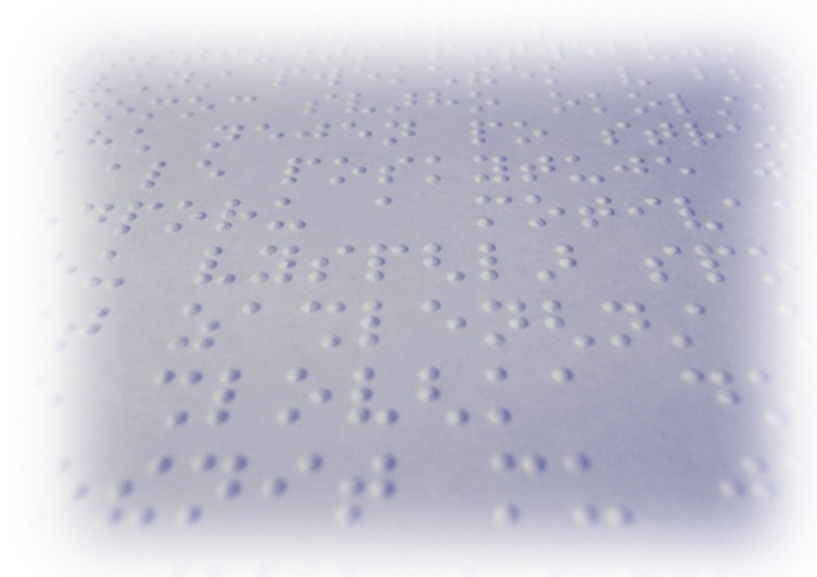
- Down sy
- Sy lomivého X
- Rettův sy
- Prader-Willi sy
- Sy kočičího křiku
- Angelmanův sy
- Klienefelterův sy

POSTIŽENÍ DUŠEVNÍMI PORUCHAMI

- Pervazivní vývojové poruchy
- Schizofrenie
- Afektivní poruchy
- Poruchy osobnosti
- Neurotické poruchy
- Úzkostné poruchy

SMYSLOVÁ POSTIŽENÍ

- Postižení sluchu
- Postižení zraku
- Postižení řeči a jazyka

KOMBINOVANÁ POSTIŽENÍ

- vícečetná postižení
- dochází k narušení několika systémů najednou
- nejčastěji mentální postižení v kombinaci s dalším postižením
- k těžkým formám patří hlucho-slepota

Tabulka č. 18: Důsledky zdravotního postižení podle pohlaví, věku a typu postižení (možnost více odpovědí)

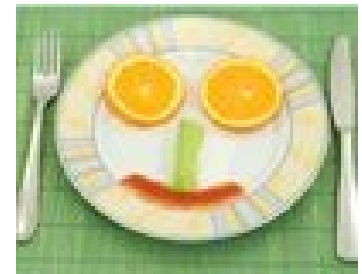
	Omezení										Celkem zdravotně postižených osob	Počet omezení na 1 osobu
	mobility	orientace	sebeobsluhy	při vedení domácnosti	v příjmu informací	komunikačních schopností	stravovacích možností	způsobilosti k právním úkonům	jiné	Celkem		
Pohlaví												
Muži	285 981	96 367	191 862	194 121	104 618	115 471	106 091	48 047	115 176	1 257 735	512 761	2,5
Ženy	364 345	111 576	252 333	308 278	118 765	117 066	103 743	45 769	89 434	1 511 310	564 912	2,7
Celkem	650 326	207 943	444 195	502 399	223 384	232 537	209 834	93 817	204 611	2 769 046	1 077 673	2,6
Věkové skupiny												
0 - 14	15 299	17 449	20 667	6 555	17 416	21 055	13 552	4 845	32 767	149 606	64 307	2,3
15 - 29	19 188	19 277	20 247	22 271	21 849	24 628	13 109	17 305	24 476	182 350	65 143	2,8
30 - 44	46 509	25 918	34 639	43 300	30 771	33 543	17 012	22 158	25 135	278 986	109 947	2,5
45 - 59	109 721	24 283	54 547	77 485	29 451	33 482	29 687	15 663	45 334	419 652	206 891	2,0
60 - 74	210 339	39 600	116 230	142 922	44 296	46 735	63 596	15 665	52 890	732 272	333 211	2,2
75 +	249 270	81 417	197 865	209 866	79 600	73 094	72 879	18 181	24 008	1 006 180	298 174	3,4
Celkem	650 326	207 943	444 195	502 399	223 384	232 537	209 834	93 817	204 611	2 769 046	1 077 673	2,6
Typ postižení *												
tělesné	139 699	9 404	64 872	69 339	6 420	8 614	14 718	2 698	16 812	332 576	169 362	2,0
zrakové	5 931	12 031	6 600	7 398	6 344	3 911	803	511	3 183	46 712	15 867	2,9
sluchové	1 467	5 475	770	1 431	9 025	10 278	51	402	1 483	30 382	13 937	2,2
mentální	6 829	22 920	19 408	23 972	26 186	29 654	5 559	21 275	3 347	159 151	36 271	4,4
duševní	7 939	18 493	17 573	23 231	24 532	28 966	4 588	12 889	13 834	152 045	49 246	3,1
vnitřní	74 145	6 636	33 150	49 370	6 427	7 752	40 125	2 098	73 175	292 877	209 865	1,4
jiné	4 193	499	3 173	2 418	169	265	1 123	169	5 453	17 462	9 369	1,9
Celkem	240 202	75 457	145 546	177 159	79 104	89 441	66 967	40 042	117 288	1 031 206	503 917	2,0

* Pouze osoby s jediným typem postižení

VÝŽIVA A ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ

- zdravotně postižení lidé jsou v riziku stejných výživových problémů jako celková populace
- přesto jejich obtíže mohou mít určitá specifika vztahená ke konkrétní diagnóze, která mohou různými způsoby výživu a výživový stav člověka značně ovlivňovat

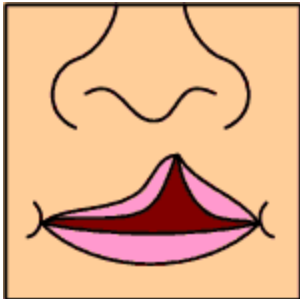
FAKTORY, KTERÉ MOHOU NEGATIVNĚ OVLIVŇOVAT VÝŽIVU A VÝŽIVOVÝ STAV

- Vrozené vývojové vady trávicího ústrojí
- Gastrointestinální poruchy
- Lékové interakce
- Nedostatek pohybu, poruchy hybnosti, imobilita
- Metabolické faktory
- Psychosociální a socioekonomické faktory

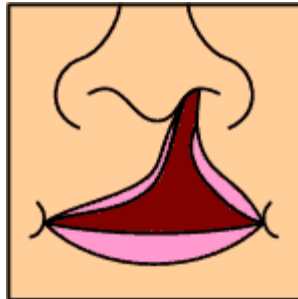
VROZENÉ VÝVOJOVÉ VADY GIT

- Rozštěpové vady obličeje – rozštěp rtu, čelisti a patra
  - **Rozštěp rtu**

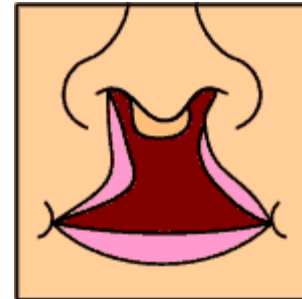
jednostranný neúplný

jednostranný kompletní

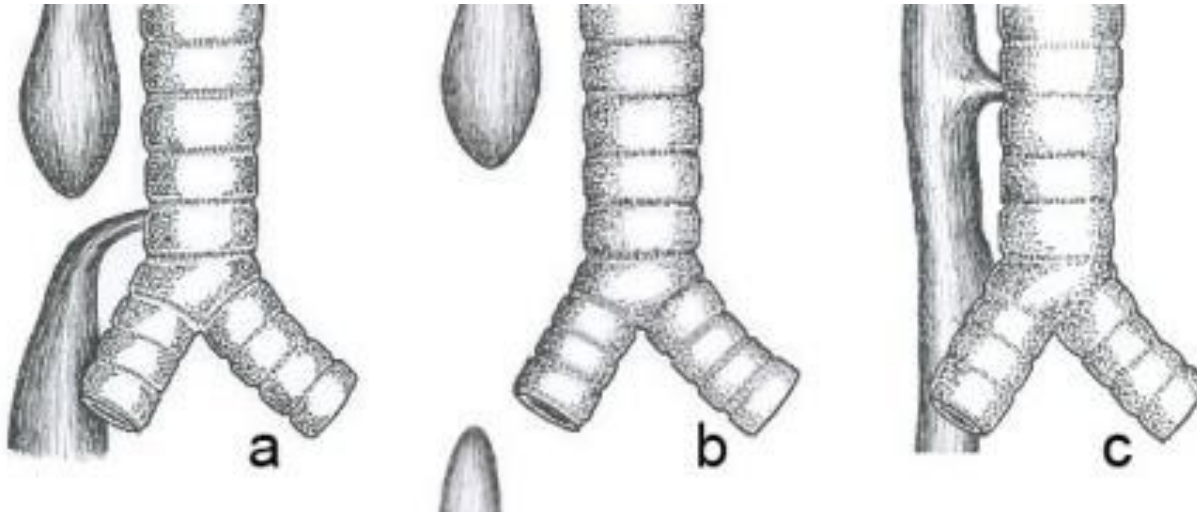

bilaterální kompletní

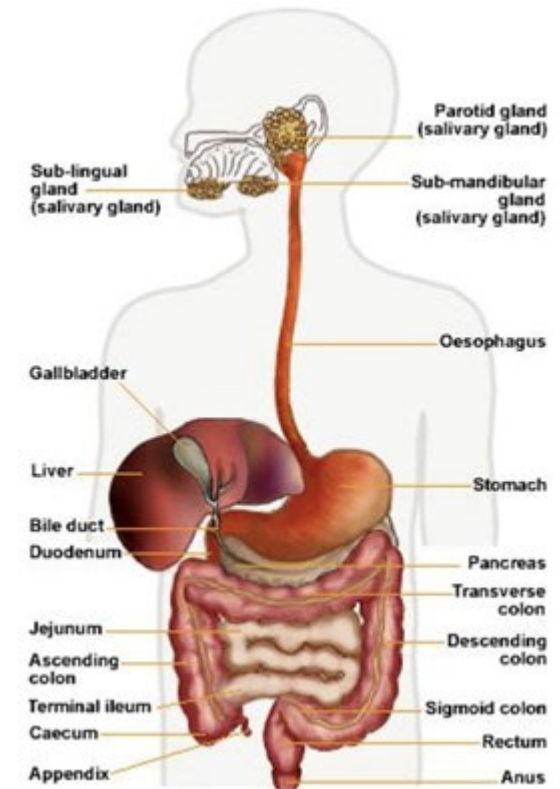
VROZENÉ VÝVOJOVÉ VADY GIT

- Atrézie a stenózy GIT
  - Atrézie jícnu

GASTROINTESTINÁLNÍ PORUCHY

- Orálně motorické dysfunkce
  - potíže se sáním,
  - žvýkáním,
  - polykáním
- Poruchy motility
  - ezofageální inkoordinace
  - dysfunkce dolního jícnového sfinkteru
  - zpožděné vyprazdňování žaludku
  - dysmotilita

LÉKOVÉ INTERAKCE

- Léky ovlivňující absorpci, metabolismus a exkreci nutrientů
- Léky ovlivňující chuť k jídlu a čich
- Léky způsobující suchost v ústech
- Léky dráždící GIT
- Léky ovlivňující činnost střeva
- Léky poškozující střevní mikroflóru
- ...

NEDOSTATEK POHYBU, PORUCHY HYBNOSTI, IMOBILIZACE

- Imobilizační syndrom
  - při dlouhodobém upoutání na lůžku
  - soubor negativních změn postihující všechny orgánové systémy
    - změny na kostech, kloubech i na svalech
    - ztráta chuti k jídlu
    - zácpa
    - snižuje se hodnota bazálního metabolismu
    - redukce sekrece žláz
    - katabolizmus a hypoproteinemie

PSYCHOSOCIÁLNÍ A SOCIOEKONOMICKÉ FAKTORY

- Psychosociální faktory
  - Sociální a komunikační bariéry
  - Izolovanost
  - Závislost na péči jiných osob
  - Psychická deprivace
- Socioekonomické faktory
  - Vyšší riziko nezaměstnanosti

PSYCHOSOCIÁLNÍ A SOCIOEKONOMICKÉ FAKTORY

	úplná	potřeba pomoci několik hodin denně	potřeba celodenní pomoci	nesoběstačnost
lehké	80%	18%	2%	0%
středně těžké	52%	39%	7%	2%
těžké	24%	43%	22%	11%
velmi těžké	14%	29%	25%	32%

Součet 100% v řádcích

Osoby se ZP starší 15 let

VLIV ZP NA ZAMĚSTNANOST

- Pro zaměstnavatele se zdá být nejméně závažné postižení sluchové – 42 % pracuje
- Nejproblémovější skupinou pro zaměstnavatele jsou naopak mentálně postižení – pracuje pouze 12 %
- Zaměstnanost se výrazně snižuje s výskytem závažných komplikací, zvláště pak v případě vícečetných komplikací.

PORUCHY VÝŽIVY A PATOLOGICKÉ ZMĚNY ORGANIZMU

- Podvýživa
- Deficity nutrientů
- Nadváha, obezita
- Poruchy růstu
- Onemocnění hromadného výskytu s neinfekční etiologií
- Zácpa
- Dekubity

KAZUISTIKY

KAZUISTIKA Č. 1

Chlapec s dětskou mozkovou obrnou

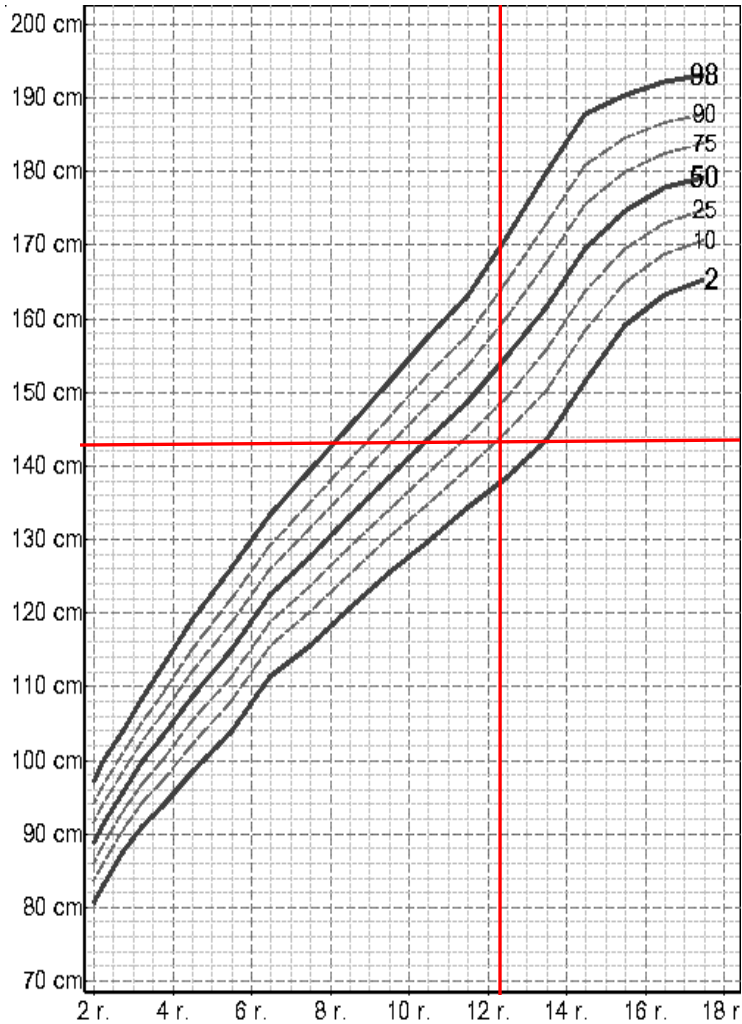
Základní údaje

- Vojta, 12 let a 6 měsíců, žák speciální základní školy
- Žije s matkou a sestrou v domě s pečovatelskou službou
- Výška 142 cm, hmotnost 35 kg, BMI 17,36

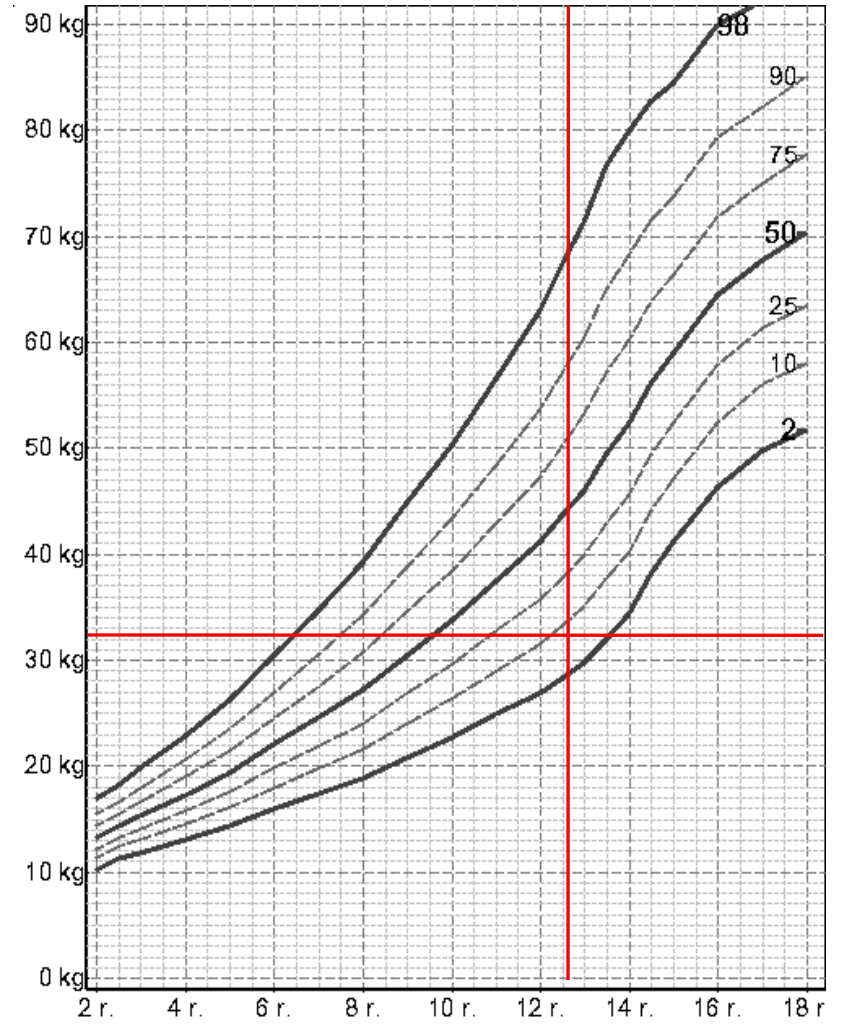
Osobní anamnéza

- Dětská mozková obrna, forma spastická, postižení všech čtyř končetin
- příčina perinatální, předčasný (na konci 27. týdne), překotný porod, poranění hlavičky dítěte s krvácením do mozku, přítomna hypoxie
- Epilepsie – v současnosti lékově korigovaná
- Oční vada – kortikální slepota, výpadky zorného pole jako nežádoucí účinek antiepileptické léčby
- Mentální deficit na úrovni středně těžké mentální retardace
- Alergie na vosí a včelí bodnutí
- Potíže s vyprazdňováním, chronická zácpa

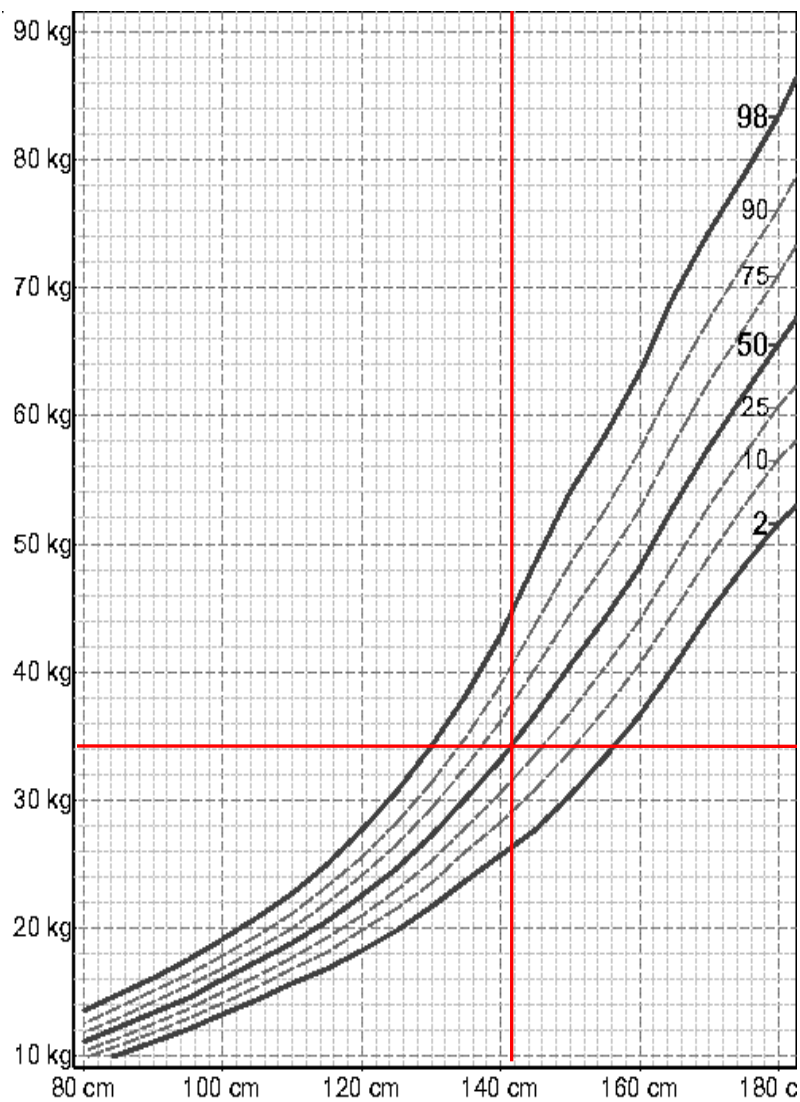
Tělesná výška chlapci 2-18 r.

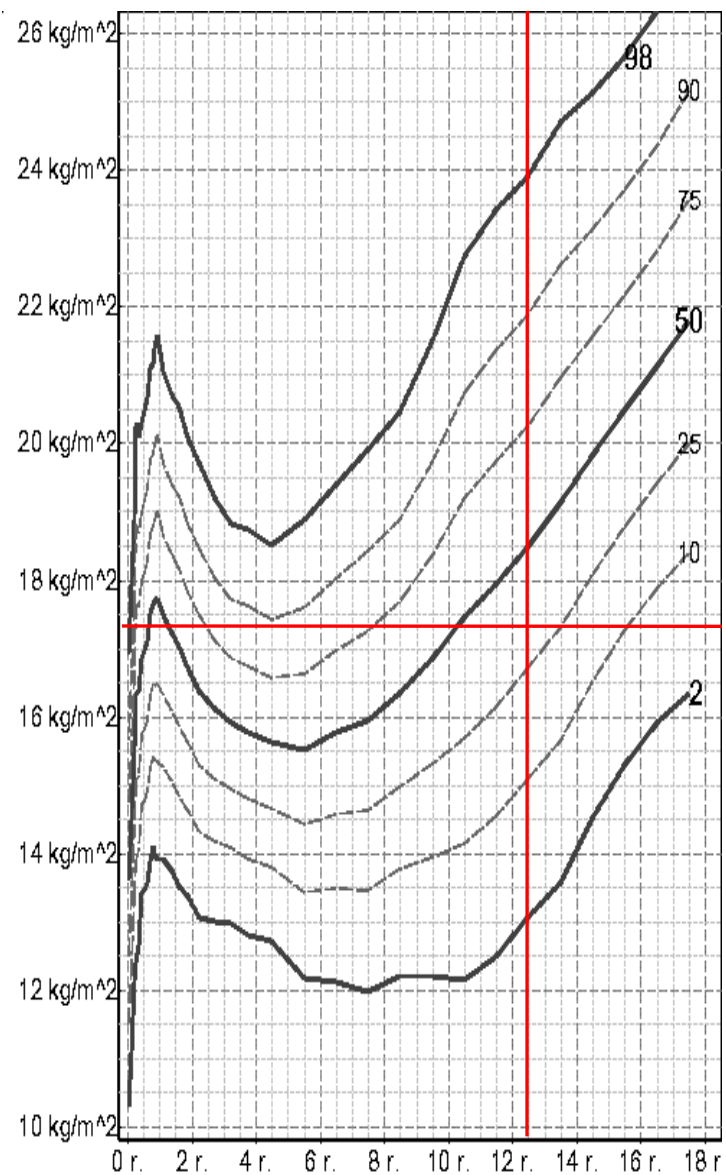
Tělesná hmotnost chlapci 2-18 r.

Hmotnost k výšce chlapci 3-15,5 r.

BMI chlapci 0-18 r.

Farmakologická anamnéza

- Orfiril long 300 mg, Sabril 500 mg, Dithiaden, Prednison, Lactulosa
- Doplnky výživy – Multitabs žvýkácí tablety pro děti

Pohybová aktivita

- Vlivem těžší formy DMO postihující všechny čtyři končetiny spazmy a dyskinezemi, je chlapec dlouhodobě ležící, neschopný chůze, pohybuje se na vozíčku.

Výživa a stravovací návyky - obvyklý stravovací režim

- Snídaně 8:00-8:30
- Svačina dopolední 10:30
- Oběd 11:30-12:00
- Svačina odpolední 15:00-16:00
- Večeře 18:00-18:30

Výživa a stravovací návyky

- Chlapec již od narození trpí gastrointestinálními poruchami - potíže s polykáním, sáním, zvýšené slinění, porucha střevní motility.
- Po narození krmen mateřským mlékem (ne od vlastní matky), dále přechod na umělou výživu. V případě nemléčných příkrmů strava mixována do 9. měsíce, dále částečně rozmělněná, nakonec tuhá. Díky takřka klasické batolecí stravě se postupně naučil alespoň částečně polykat.
- V současnosti má potíže s rychlým polykáním při pití, při konzumaci polévky, pokrmů s rýží. Při konzumaci tuhých potravin jako třeba jablka musí být upozorněn, aby vše dobře rozkousal, jinak hrozí dušení. Kusové potraviny například rohlík, kousek chleba, sušenka sní sám. Oříšky se dusí – může je konzumovat jedině mixované. Neumí cucat bonbóny. Příjem stravy lžící zvládá pouze s pomocí, s příborem ne. S pomocí umí pít ze sklenky, z lahve a brčkem.
- Chuť k jídlu je dobrá, nejsou vyloženě potraviny, které by odmítal.
- Po ránu trpí suchostí v ústech, žízní – nežádoucí účinek antiepileptik.

Skladba výživy 1. den

- Snídaně: kukuřičné lupínky, polotučné mléko 200 ml, černý čaj s citronem a medem 200 ml
- Svačina: švestky 3 ks, ovocná šťáva 200 ml
- Oběd: uzená polévka s rýží, dušené kuřecí maso, těstovinový salát, Bebe sušenka, čaj ovocný 200 ml
- Svačina: rohlík, jablko, zmrzlina, voda 200 ml
- Večeře: párek v rohlíku, ovocný čaj 200ml
- krajíc chleba, Rama, paštika, salátová okurka, ovocný čaj 250 ml

Skladba výživy 2. den

- Snídaně: chléb s máslem, vařené vejce, kakao 200 ml (polotučné mléko + Granko), ovocný čaj 250 ml
- Svačina: broskev, ovocná šťáva 250 ml
- Oběd: hovězí vývar s nudlemi, segedínský guláš, 3 knedlíky, minerální neslazená voda 200 ml
- Svačina: Tvaroháček, piškoty asi 10-15 ks, pomerančový džus 200 ml, Kofila
- Večeře: krajíc chleba, rybí pomazánka, rajče, ovocný čaj s medem 250 ml

KAZUISTIKA Č. 2

Těžce zrakově postižený muž

Základní údaje:

- Muž J. B., 53 let, v invalidním důchodě
- Žije sám
- Nekuřák, abstinent
- Výška 172 cm, hmotnost 85 kg, BMI 28,73

Anamnestické údaje:

Rodinná anamnéza

- Otec – diabetes mellitus
- Matka – hypertenze, bércové vředy
- Bratr – hypertenze, zemřel v 50-ti letech na komplikace diabetu mellitu

Osobní anamnéza

- Astma
- Hypertenze, vysoká hladina cholesterolu
- Osteopenie
- Diabetes mellitus 2. typu (v současnosti dekompenzovaný), nejprve léčen perorálními antidiabetiky, nyní léčba inzulinem. Muž nevlastní glukometr, neboť díky zrakovému postižení by stejně nemohl kontrolovat hladinu glukózy v krvi.
- Komplikace diabetu – těžké oboustranné zrakové postižení, neuropatie, nefropatie
- Hraniční porucha osobnosti - výrazné změny nálad, potíže v mezilidských vztazích, dlouhodobý pocit prázdnoty

Farmakologická anamnéza (neúplná)

- Humulin N Cartridge, Lipanthyl, Flavobion, Sertralin, Ventolin, Beclomet easyhaler, Timonil retard, Calcii carbonici
- Doplnky výživy – lecitin

Pohybová aktivita

- Pohybovou aktivitu lze hodnotit jako velice nízkou, většinu dne spíše polehává, trpí únavou. Jedinou pravidelnou pohybovou aktivitou je chůze na oběd do nedaleké nemocniční jídelny.

Ekonomická situace

- Muž pobírá invalidní důchod, stěžuje si na nedostatek finančních prostředků

Výživa a stravovací zvyklosti

- Díky těžkému zrakovému postižení je muž odkázán v přípravě stravy (kromě oběda) na pečovatelku, každodenně (i o víkendu) svépomocí dochází na oběd do nemocniční jídelny. Mezi potraviny, které mu nechutnají, patří všechny druhy sýrů a rajčata.

Skladba výživy 1. den

- Snídaně (8:15 hodin): houska – bílé pečivo, salám vysočina 3 plátky, kyška
- Svačina (asi 10:00): bílý choceňský jogurt, Caro nápoj, jablko
- Oběd (12:00): polévka zeleninová, hovězí maso na zázvoru, houskový knedlík, ovocný čaj 250ml
- Svačina (16:00): houska, jablko, kyška
- Večeře (19:30): nudlová polévka
- 2. večeře (před spaním 21:00): nudlová polévka

Skladba výživy 2. den

- Snídaně (9:00): klasický rohlík, bílý jogurt
- Svačina (11:00): jablko, Caro nápoj
- Oběd (12:15): polévka s krupicí, vepřový plátek, špenát, bramborové placky 4 ks, ovocný čaj 250 ml
- Svačina (15:00): kyška, houska, jablko
- Večeře (19:00): gulášová polévka
- 2. večeře (21:00): chléb, máslo, salám Vysočina 4 plátky

ZÁVĚR

- Problematika výživy zdravotně postižených jedinců je téma značně obsáhlé a rozmanité a rozhodně si zaslouží pozornost odborníků na výživu.
- Zdravotně postižené osoby se nacházejí v riziku stejných výživových problémů jako celková populace.
- Tyto potíže je vždy nutné řešit individuálně s ohledem na osobnost zdravotně postiženého člověka, konkrétní typ postižení, možná rizika a také komplikace zdravotního stavu.

DĚKUJI ZA POZORNOST

